

Avrupa Dilleri Ortak Başvuru Metni'nin Dilbilimsel Açından İncelenmesi

Korkut U. İŞİSAĞ

kisisag@gmail.com

Özet:

Bu araştırmada, Avrupa Konseyi tarafından üye ülkelerdeki eğitim kurumları arasında işbirliği sağlamak ve yabancı dil öğrenenlere yardımcı olmak amacıyla tanıtılan Avrupa Dilleri Ortak Başvuru Metni'nin dilbilimsel dayanakları bilimsel alanyazın ışığında tartışılmıştır. Bu bağlamda, öncelikli olarak iletişimsel yeti kavramı incelenmiş, ardından iletişimsel yetiyi oluşturan bileşenlerden toplumdilbilimsel yeti ve edimbilimsel yeti kavramlarına açıklık getirilmeye çalışılmıştır. Çalışmada son olarak, yabancı dil öğreten ve öğrenenlerde dilin kullanımına yönelik öncelikli olarak iletişimsel yetinin geliştirilmesi gerektiği vurgulanmış ve bu doğrultuda öneriler getirilmiştir.

Anahtar Sözcükler: Avrupa Dilleri Ortak Başvuru Metni, iletişimsel yeti, toplumdilbilimsel yeti, edimbilimsel yeti

**The Analysis of Common European Framework of Reference for Languages
in Terms of Linguistics**

Abstract:

The European Council suggested the Common European Framework of Reference for Languages to provide cooperation among the educational institutions in the member countries and help the foreign language teachers and learners. Therefore, in the study, the Common European Framework of Reference for Languages has been analyzed in terms of linguistics. First of all, the concept of communicative competence has been discussed, then its components, sociolinguistic competence and pragmatic competence have been studied. Finally, it has been emphasized that the communicative competence which is related to the use of language should be fostered among the foreign language teachers and learners.

Key words: The Common European Framework of Reference for Languages, communicative competence, sociolinguistic competence, pragmatic competence

1.0 GİRİŞ

1946 yılında kurulan ve Türkiye'nin de üyesi olduğu Avrupa Konseyi'nin temel amaçlarından biri, üye ülkelerin dil ve kültür miraslarına sahip çıkmaları ve bunu diğer Avrupa ülkeleriyle paylaşmalarıdır; bunun yanı sıra çok kültürlü çok dilli Avrupalı olma bilincini yayarak birden çok dil öğrenmeyi teşvik etmektir. Bu yolla çok dil öğrenmenin farklı dil ve kültürel geçmişleri olan insanlar arasında hoşgörüyü arttıracığı ve bireylerin birbirlerini daha iyi anlamalarını sağlayacağı beklenmektedir. (Demirel, 2004:17)

Schmenk'e göre (2004), Avrupa Birliği'nin en önemli hedeflerinden bir tanesi ulusal sınırlar dışına çıkarak iletişimi sağlamayı kolaylaştırmaktır. Bu yüzden Avrupa Konseyi tarafından dil öğretimi ve öğrenimi için ortak bir Avrupa temeli geliştirilmiştir. Avrupa Dilleri Ortak Başvuru Metni'nin başlıca hedeflerinden biri Avrupa'da dil öğretimi, öğrenimi ve değerlendirme için ortak bir başvuru çerçevesi olarak hizmet eden öğrenme hedeflerini kavramsallaştırmaktır. Buna göre, öğrencilerin ilerlemelerine yardımcı olabilecek yeterlik düzeylerinin ve yetilerinin betimleyici bir çizgesi oluşturulmuştur.

Avrupa Dilleri Ortak Başvuru Metni, sınıflama ve ölçütler aracılığıyla dil becerilerini okuma, dinleme, yazma, sözlü anlatım ve karşılıklı konuşma gibi düzlemlere ayırmakla dil kullanımının karmaşıklığını dil öğrenimi açısından sadeleştirmeyi, dil beceri derecelerini de A, B ve C olmak üzere Temel, Bağımsız ve Yetkin kullanıcı olarak üç aşamaya ayırmakla da dil kullanımında standart ölçme ve sertifikalandırmalarda ortaklık sağlamayı hedeflemektedir. (Uzun, 2005:317). Bu doğrultuda, yabancı dili öğrenen birey Avrupa Dilleri Ortak Başvuru Metni'ndeki dil düzeylerinden (A1 – Giriş, A2 – Başlangıç, B1 – Eşik, B2 – Üstünlük, C1 – Etkili İşlemsel Yeterlilik, C2 - Ustalık) hangisine dahil olduğunu kendini değerlendirme kontrol listesinde yer alan dil betimleyicilerine göre anlayabilecektir.

Avrupa Konseyi tarafından yabancı dil öğretenlere ve öğrenenlere bir başvuru kaynağı olarak sunulan Avrupa Dilleri Ortak Başvuru Metni'nin dayandığı dilbilimsel temellerin başında iletişimsel yeti gelmektedir. Bu bağlamda, Avrupa Dilleri Ortak Başvuru Metni, iletişimsel yetinin bileşenlerini dilbilimsel yeti, toplumdilbilimsel yeti ve edimbilimsel yeti olarak tanıtmıştır.

Can'a (2007) göre, iletişimsel dil yetisi, dilbilimsel, toplumdilbilimsel ve edimbilimsel unsurlardan oluşur. Sadece dilsel bilgi yeterli değildir. Bütün bağlamın değerlendirilebilmesi için öğrencinin daha geniş bir bilgiye sahip olması gereklidir. Dilbilimsel yetiler, bir dil ile ilgili sözcüklerin, dilbilgisinin, sesbilgisinin yani dilin sistem olarak bilinmesi olarak tanımlanabilir. Toplumdilbilimsel yetiler ise o dilin kullanımı boyutunun bilinmesi şeklinde özetlenebilir. (örneğin; cinsler ve kişiler arası ilişkileri yönlendiren kibarlık normlarını bilme). Edimbilimsel yetiler ise dilin işlevsel olarak kullanımının bilinmesi olarak değerlendirilebilir. (örneğin; dilin işlevlerini ve söylemleri üretebilme).

Bu doğrultuda, iletişimsel yetiyi ve bileşenlerini incelemeyi önce iletişim olgusunu açıklamakta fayda vardır.

2.0 İLETİŞİMSEL YETİ

Bilgi, düşünce, istek, uyarı ve buyrukların bir merkezden bir başka merkeze aktarılması ve yerine, duruma göre, alındıkları merkezden yanıtlanmasına iletişim ya da bildirişme denir. Yanıtlama olmadığında işlem, yalnızca bir bildirme olacaktır. (Aksan, 2003:28)

İletişimin etkinliğinin ölçütü, bir iletişim sürecinde karşımızdakine ya da hedef kitleye yönelttiğimiz bildirinin karşılığında, amaçladığımız sonucun alınıp alınmamasıdır. Bu etkinin sağlanabilmesinin:

1. İletin alıcının dikkatini çekecek biçimde kodlanması ve açık olması,
2. İletiyi kodlayan simgeler konusunda alıcı ve vericinin ortak bilgisinin bulunması,
3. İletin alıcının gereksinmesine yanıt verecek nitelikte olması,
4. Alıcının temel değerlerinin, tutumlarının tanınması gibi bazı koşulları vardır.

(Kuzu, 2003:16)

Günümüz dilbiliminde dilin her şeyden önce bir iletişim aracı olduğu, dil öğretiminde bu aracın dilbilgisi boyutunun kendi başına ayrı olarak değil de dilin dört temel becerisiyle birlikte öğrenende iletişimsel dil yetisini geliştirmek için toplumdilbilimsel ve edimsel unsurların da göz ardı edilmeden öğretilmesi gerektiği savunulmaktadır. (Aktaş, 2004:47)

Herhangi çeşit bir etkinlik, bir dizi uygun genel yetilerin etkinleştirilmesini gerektirir. (Council of Europe, 2001:58). Örneğin; dünya bilgisi ve deneyimi; sosyokültürel bilgi, kültürler arası beceriler, öğrenme becerileri ve günlük pratik

beceriler. İletişimsel bir etkinliği yerine getirebilmek için dil kullanıcısı gerek gerçek hayatta gerekse sınıf ortamında iletişimsel dil yetisini kullanmak durumundadır.

North'a göre (2004), Avrupa Dilleri Ortak Başvuru Metni'nin amacı, dil öğretimini ve öğrenimini kontrol etmek değil kolaylaştırmaktır. Avrupa Dilleri Ortak Başvuru Metni, bir dil kullanıcısının etkili bir şekilde iletişim kurabilmesi için ne bilmesi ve ne yapması gerektiğini ve farklı yeterlik düzeylerinde dil öğrencilerinden ne yapmaları beklendiğini betimlemek için dil kullanımına ve iletişimsel yeti kuramlarına dayanmaktadır.

İletişimsel amaçların anlaşılabilmesi için, dil öğrenenler yukarıda belirtilen genel yetilerini, dille daha yakından ilişkili olan iletişimsel yetiyle birleştirmelidir. Dolayısıyla, iletişimsel yetinin bileşenleri şunlardır:

- Dilbilimsel yeti
- Toplumdilbilimsel yeti
- Edimbilimsel yeti

(Council of Europe, 2001:108)

2.1 DİLBİLİMSEL YETİLER

Avrupa Dilleri Ortak Başvuru Metni'nde belirtildiği üzere, dilbilimsel yetiler şu başlıklar altında sınıflandırılmıştır:

- Sözcük bilgisi yetisi: Bir dilin sözcüklerine ve dilbilgisi öğelerine ait sözcük bilgisi bilgisine sahip olma ve kullanabilme yeteneği.
- Dilbilgisel yeti: Dilin dilbilgisel öğelerini bilme ve kullanma yetisi.
- Anlambilgisel yeti: Öğrenenin dildeki anlam düzeninin farkında olması ve bu düzeni kontrol etme yetisi.
- Sesbilgisel yeti: Sesbilgisel yeti şu özelliklerin algılanmasına ve üretimine bağlıdır; dile ait sesbirimler ve belli bağlamlarda anlaşılması, sesbirimlerin ayırt edilmesini sağlayan sesbilimsel özelliklerin bilinmesi, sözcüklerin sesbilimsel düzenlenişi, tümce vurgusu, ezgi, benzeşim, vb.
- Yazım yetisi: Yazılı metinlerin hazırlanmasında kullanılan sembollerin algılanması ve üretilmesi için gerekli bilgi ve beceriler Avrupa dillerinin yazı sistemleri abece ilkelerine dayalıyken, Çince gibi diller kavramsal yazı biçimine, Arapça gibi diller ünsüz yazı biçimine dayalıdır.

— Sesletim yetisi: Bu özelliklerin yanı sıra, öğrenenlerden hazır bir metni yüksek sesle okumaları ya da konuşmada kullanılan sözcükleri yazılı biçimde gördüklerinde doğru biçimde sesletmeleri istenmektedir. Sesletim özellikleri;

- sesletim durumlarına ilişkin bilgiyi,
- sesletiminin bilinmediği sözcüklerin sesletiminin sözlüğe bakarak bulunabilmesini ve sesbilimsel yazılımlarına ilişkin bilgiye sahip olmayı,
- yazılı biçimleri, noktalama işaretlerini, tonlamayı ve vurgulama bilgilerine sahip olmayı ve
- bağlama bakarak anlam belirsizliğini çözmeyi içerir.

(Council of Europe, 2001:109)

Bir dil toplumu içinde benzeşik (homojen) bir dil kullanımı yoktur. Doğal bir dilin başarılı kullanımı dilbilgisi kurallarının, sözcük hazinesinin, bu sözcüklerin ölçünlü dile uygun sesletimlerinin bilinmesinden daha fazlasını gerektirir. Her konuşucu dil yetisine sahip olduğu kadar, dilsel iletişim yetisine de sahiptir. Bu iletişim yetisi edinç düzleminden edim düzeyine geçebilmek için uygun toplumsal koşulların varlığına gereksinim duyar. Dilin yabancı dil olarak öğrenildiği her süreçte toplumsal koşulların dikkate alınması iletişimin sınırlarının daraldığı günümüzde bir zorunluluktur. (Kurtman, 2002:120)

Sert'te belirtildiği üzere (2001:175), yeti kavramının genişletilmesi konusunda ilk adımı atan Hymes (1972), kullanımın gerektirdiği toplumsal kurallardan soyutlanmış bu kavramla, dilin doğasının açıklanamayacağını, dolayısıyla yeti kavramının toplumsal bağlamı da kapsayacak şekilde genişletilmesi gerektiğini öne sürmüştü ve dilbilgisi kurallarının yanı sıra bazı kullanım kurallarının da gerekliliğinden söz etmiştir. Böylece yeti kavramına iletişimsellik boyutunu eklemiştir. Hymes' a göre (1972) iletişimsel yeti kısaca, bir anadil konuşucusunun, toplumsal bağlamda ve etkileşim sürecinde, dili doğru olarak kullanmasını sağlayan becerilerdir.

Canale and Swain ise (1980), iletişimsel yetinin dört kısımdan oluştuğunu belirtmektedir:

İlk ikisi dilbilimsel dizgenin kendisini yansıtmaktadır:

- Dilbilgisel yeti (sözcük bilgisi, biçimbilim, sesbilgisi ve sözdizim ve anlambilim, tümce düzeyi)
- Söylem yetisi (tümceleri söylem boyutunda bağlayabilme, birçok sözceden bir anlam bütünlüğü çıkarma, tümce ötesi düzey).

Diğer ikisi ise iletişimin daha işlevsel boyutunu incelemektedir:

- Toplumdilbilimsel yeti (dilin ve söylemin sosyokültürel bilgisi, dilin kullanıldığı toplumsal bağlamı anlama; katılımcıların rolü, paylaştıkları bilgi ve etkileşimin işlevi)
- Stratejik yeti (sözel veya sözel olmayan iletişim stratejileri, iletişimdeki bozukluk, aksama veya edim yorgunluğundan dolayı devreye girer, iletişimsel hedeflere ulaşmada dili kullanma yeteneği).

Aktaş'a göre (2004:46), iletişimsel yeti, bir dil toplumu ile iletişim kurmak için gerekli bilgiler ve bunların kullanılması için gerekli becerilere sahip olma anlamına gelmektedir. Başka bir deyişle, dildeki göstergelerin değişik ortamlarda, yerinde ve zamanında anlamlı olarak kullanılmasını gerektirmektedir. Bu yeti yalnızca dilbilimsel ve toplumbilimsel iletişim ve etkileşim kurallarını değil, aynı zamanda iletişim olayları ile etkileşim işlemlerinin bağlam ve içeriğinin temelini oluşturan kültürel kuralları ve bilgileri de içermektedir ve belli bir durumda kime ne söyleneceğini ve nasıl söyleneceğini bilmeyi gerektirmektedir.

Tosun (2006:82), yabancı dil öğretim biçiminin, araç – gereçlerle, öğretmenle öğrenci rolleri ve davranışları ile sınıf içi etkinliklerle yaşayan bir dil ve dil kullanım yöntemine göre düzenlenmesi gerektiğine dikkat çekmektedir. Bu yaklaşım bir yanda dilin yapısı (dil öğrenme düzeneği), diğer yanda dilin kullanımı (dil ve toplum ilişkisi) üzerinde yapılan araştırmalara dayandırılmalıdır. Dil öğretiminin amacı öğrencinin iletişim yetisini geliştirmektir. Bu yetiyi kazanan kimse ise dili kullanma bilgisine ve yeteneğine de sahip olur.

Sonuç olarak, bugün dil öğrenenlerinin etkileşimde daha başarılı bir şekilde yer alabilmeleri için iletişimde daha etkin bir durumda rol almaları gerekmektedir. Günümüz programları, öğrenenin iletişimsel ihtiyaçlarını göz önünde bulundurmalıdır. Bu doğrultuda, Avrupa Dilleri Ortak Başvuru Metni'nin kuramsal kısmı, dil öğretiminin ve kullanımının iletişimsel yaklaşımla olması gerektiğini açıkça göstermektedir. Etkili bir yabancı dil öğretimi için öğrenenlerde öncelikli olarak iletişimsel dil yetisi ve bunun başlıca unsurları olan toplumdilbilimsel ve edimbilimsel yetinin geliştirilmesi gerekmektedir.

2.2 TOPLUMDİLBİLİMSEL YETİ

Ne dilsiz bir toplum ne de toplumsuz bir dil düşünülebilir. Bu olgu dil ile toplum arasında karşılıklı bir içerme, derin bir akrabalık ilişkisi olduğunu gösterir. Kendisini oluşturan bireyler arasında bir iletişim aracı olmaksızın hiçbir toplum varlığını

sürdüremez. Aynı biçimde, dilde iletişim süreci dışında kendini oluşturamaz, çünkü dil toplumsal yaşamla özdeşleşmiştir. İşte bu çift içermeyen toplumdilbilim doğmuştur. Bu bilim dalı, dil olgularıyla toplumsal olgular arasındaki ilişkileri, bunların birbirini etkilemesini, birbirinin değişkeni olarak ortaya çıkmasını, başka bir deyişle, bu iki tür olgu arasındaki eşdeğerliği inceleyen karma bir bilim dalıdır. (Kıran, 2002:259)

Holmes (2001:366), bir dili uygun bir şekilde kullanmanın bir toplulukta konuşma için toplumdilbilimsel kuralları bilmeyi içerdiğinden bahsederek kişilerin dili uygun kullanma yeteneğini toplumdilbilimsel yeti olarak adlandırmaktadır.

Toplumdilbilimsel yeti, dil kullanımının toplumsal boyutuna ilişkin bilgi ve becerileri içermektedir. Dil sosyokültürel bir durum olduğu için, Diller için Avrupa Ortak Başvuru Metni, toplumdilbilimsel yetiyi sosyokültürel bağlamda ele almaktadır. Burada ele alınan durumlar dil kullanımıyla ilgili özelliklerdir; toplumsal ilişkilerdeki dilsel belirleyiciler, kibarlık tutumları, halk değerlerini ifade etme biçimi ve söyleyiş biçimi farklılıkları.

(Council of Europe, 2001:118)

a) Toplumsal ilişkilerdeki dilsel belirleyiciler:

Bu belirleyiciler dil ve kültürlerde, statü, ilişkilerdeki yakınlık ve söylem biçimi gibi özelliklere göre farklılıklar göstermektedir.

- selamlama biçimi ve seçimi,
söze giriş,
ayrılırken,
- hitap biçimi ve seçimi,
soğuk,
biçimsel,
doğal,
samimi,
otoriter,
aşağılama,
- sıra alma durumları,
- söyleme biçimi ve seçimi,

b) Kibarlık değerleri:

Kibarlık tutumları kültürden kültüre değişkenlik göstermektedir ve özellikle kibar sözcelerin yorumunda kültürel farklılıklardan kaynaklanan yanlış anlamalar olabilmektedir.

1. olumlu kibarlık,

- birinin iyi durumuna ilgi göstermek
- deneyim ve düşünceleri paylaşma, dert yanma
- hayranlık, sevgi, minnettarlık bildirme
- hediye sunma, geleceğe yönelik sözler, misafirperverlik

2. olumsuz kibarlık,

- tereddütten kaçınma (kesin yargılar, emirler)
- pişmanlık bildirme, kırıncı davranışlar için özür dileme (düzeltme, çelişme, yasaklama)

- kaçamaklama (örn, bence, eklenti soruları, - değil mi?)

3. lütfen, teşekkür ederim gibi sözcelerin kullanımı

4. kibar olmama (kibarlık durumlarının kasıtlı olarak kırılması), örn:

- pervasızlık, açık sözlülük
- hor görme, hoşlanmama
- şikayet ve azarlama
- kızgınlık, sabırsızlık belirtme
- üstünlük taslama

c) Halk değerlerini ifade etme biçimleri:

Ortak tutumları içeren ve güçlendiren bu durum, kültüre önemli katkı sağlamaktadır. Dile de yansıyan bu birikmiş halk değerlerinin herkeste var olduğu düşünülür ve toplumdilbilimsel yetinin önemli bir dilsel özelliği olarak görülmektedir.

- atasözleri,
- deyimler,
- bilinen alıntılar,
- inançlar,
- değerler

d) Söyleyiş biçiminde farklılıklar:

Söyleyiş biçimi, dilin değişik bağlamlarda kullanılmasıdır. Söyleyiş biçimlerinin uygun olmayan şekillerde kullanılması yanlış anlaşılmalara ve alaya neden olabileceğinden daha biçimsel ya da doğal söyleyiş biçimlerinin çalışılmasına yönelik tedbirler alınmalıdır.

Toplumdilbilimsel yeti, dilsel belirleyicilerin bilinmesi yeteneğine de bağlıdır;

- toplumsal sınıf
- bölgesel köken
- ulusal köken
- etnik yapı
- meslek grubu

Bu belirleyiciler,

- sözvarlığını,
- dilbilgisini,
- sesbilimini,
- ses özelliklerini,
- dil ötesi özellikleri ve
- beden dilini içermektedir.

(Council of Europe, 2001:119)

Toplumdilbilimsel yeti ayrıca dili farklı işlevlerde kullanmayı da içermektedir. Farklı topluluklardan veya kültürden gelen kişiler karşılaştıklarında, toplumdilbilimsel yetileri çatışabilir, böyle bir durumda sonuç utanç verici veya yanlış anlaşılma olabilir. Başka bir dilde toplumdilbilimsel yetiyi edinme yavaş ve zor olabilir çünkü o topluluğun dili kullanmadaki toplumsal değer yargılarını anlamak zaman alabilir.

2.3 EDİMBİLİMSEL YETİ

Yabancı dil öğrenenlerde iletişimsel yetiyi oluşturan unsurlardan toplumdilbilimsel yetinin geliştirilmesinin yanı sıra edimbilimsel yetinin de geliştirilmesi gerekmektedir. Bu bağlamda, edimbilim ve edimbilimsel yetiden önce sözce, sözcelem ve sözeylem gibi kavramları açıklamakta fayda vardır.

2.3.1 SÖZCE, SÖZCELEM, SÖZEYLEM

Her sözcelem durumunda zaman ve yerin önemi vardır. Sözce, bir tümce ya da söylem olarak ürün niteliği taşıyan söz konusu olgudur. İletişimdeki her türlü (dilsel ya da dil dışı) bildiri bir sözcedir. Sözcelem, dili söyleme dönüştüren etkinliktir, belli bir durumda tümceleri gerçekleştirmektir, kısacası bir üretim sürecidir. Sözcenin getirdiği bilgi konuşana, konuşma yer ve zamanına, bir başka deyişle çeşitli koşullara göre değişiklik gösterir. (Günay, 2004:243)

Ruhi ve Zeyrek'de vurgulandığı üzere (1987:115), Austin (1962), sözeylem kuramının ilk aşamasında işlevleri, bir olayı, bir süreci ya da bir durumu anlatan

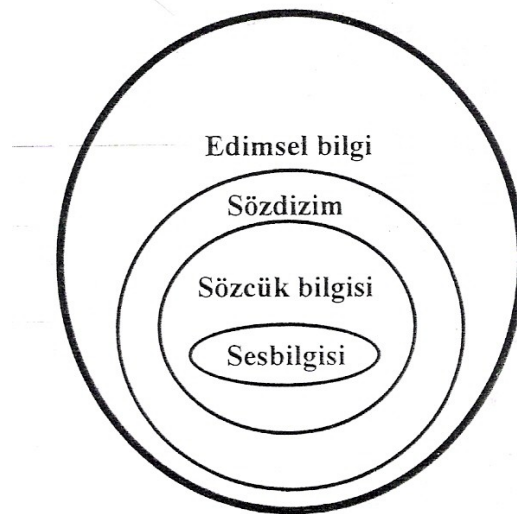
sözcülerle bir dizi edimi gösteren sözceleri birbirinden ayırır. Bu ilk ayırım, dil aracılığıyla bir şeyi söylemek ve yapmak arasındaki farka dayanmaktaydı. Austin (1962), bu kuramını daha sonra geliştirerek sözceleri düzsöz, edimsöz ve etkisöz olarak üçe ayırmıştır. Burada, son iki tür arasındaki fark daha büyük önem taşır; ilki bir sözcüyü kullanırken bir edimde bulunmak, ikincisi kullanılan sözcüyle bir etki yaratmaktır. Bu kuram, bir sözcenin kullanıldığı bağlam içindeki anlamın, o sözcenin edim veya etki gücüyle ilgili olduğunu ortaya koyar.

Bir tümcenin anlamının tam olarak anlaşılabilmesi için tümcenin üretildiği bağlamın da anlaşılması gerekmektedir. Bu doğrultuda, Mcmanis, Stollenwerk ve Sheng (1987:197), bağlamı dört alt başlıkta incelemektedir:

1. Fiziksel bağlam: Konuşmanın geçtiği yer, hangi nesnelere bulunuyor ve ne tür eylemler yer almaktadır.
2. Artalan bağlam: Konuşucunun dünya bilgisi ve konuşucuyla dinleyici arasında paylaşılan artalan bilgi.
3. Dilsel bağlam: Sözcüde anlatılmak istenen.
4. Toplumsal bağlam: Konuşucuyla dinleyici arasındaki toplumsal ilişki ve ortam.

Akerson'a göre (2000:54), edimbilim, önce neyi, niçin, kime, hangi amaçla, hangi koşullarda söylediğimizi araştırır. Edimbilime göre, ancak bu noktalar zihnimize saptandıktan sonra eyleme geçer ve söylemek istediğimizi ortama uygun bir biçimde dile getiririz. Çünkü tüm dillerde aynı içeriği farklı yollarla dışarıya vurmak mümkündür.

Şekil I: Dil Katmanları

(Akerson, 2000:56)

Şekilde de görüldüğü üzere, bu dört katman birbirine sıkı sıkıya bağlıdır. Belli bir amaçla bir şey söylenirken (edimbilim katmanı), kullandığımız dilin tümce kurma yollarını (sözdizim), sözcüklerini (sözcükbilim ve anlambilim) ve sesletim özelliklerini bilir ve kullanırız. Burada dikkat edilmesi gereken nokta, çemberlerin birbirinden kopuk olmadığı, sınırların geçirgen olduğu ve her çemberin diğerleriyle etkileşim içinde olduğudur.

Kurtman (2002:123), belli durum ve ortamlardaki iletişim amaçlı dil kullanımının, dil dizgesinin sunduğu olanaklarla gerçekleşemediğini ve açıklanamadığını belirtmektedir. Konuşan insanın amacı kurallı tümceler kurmak değil, ne demek istediğini anlatabilmektir. Bu amacını da iletişim koşullarını yerine getirerek gerçekleştirir. İletişim kurallarına göre konuşanlar, söylemek istediklerini farklı şekilde dile getirirler, iletişimin toplumsal düzenlemelerine uygun davranırlar. İletişimde konuşmayı sağlayan bu toplumsal düzenekler, edimbilimin konusu içine girmektedir.

Bu görüşlerin ışığında, edimbilimsel yeti, toplumdilbilimsel yetinin altında ele alınıp buna kuralların kullanımı denebilir. Dolayısıyla, edimbilim, öğrenenlere sadece yeni bilgi öğretmekle kalmayıp ne bildiklerinin farkında olmalarını sağlar ve bunları kullanmaya teşvik eder.

Atay'a göre (2005:96), yabancı dilde başarılı iletişim, söz konusu dildeki biçimleri, anlamları, bunların oluşturduğu dil kalıplarını ve sesbilimini öğrenmeyi gerektirir. Ancak kültürler arası iletişimin başarılı bir şekilde gerçekleşmesi, dilbilgisi yapılarına, sözcük düzlemine ve sesbilim özelliklerine ilişkin bilginin yanı sıra sözcenin edimsözel gücünü anlamayı ve sosyokültürel açıdan hedef dile uygun iletişim stratejilerini kullanmayı içeren edimsel yeterliği de şart koşar. Başka bir deyişle, yabancı dilde iletişim, söz konusu dil öğelerinin farklı toplumsal durumlara göre – katılımcıların birbirleriyle olan ilişkisi, ortam ve iletişimin amacı gibi değerlendirilmesi ve dilin en uygun şekilde kullanılması ile gerçekleşir.

Council of Europe'ta belirtildiği üzere (2001:123), edimbilimsel yeti, bir dil kullanıcısının iletilerinin şu ilkelere bağlı olmasını gerektirmektedir:

- a) İletinin yapılanması ve düzenlenmesine ilişkin bilgi (söylem yetisi)
- b) İletinin iletişimsel işlevleri yerine getirmek için kullanılmasına ilişkin bilgi (işlevsel yeti)

2.3.2 SÖYLEM VE SÖYLEM YETİSİ

Dil çalışmalarının ve dil öğretiminin çoğu tümcelerle sağlanmaktadır. Önemli olan dili doğru şekilde kullanma ve başarılı bir şekilde iletişim kurabilmektir. Cook'a göre (1989:6), iki çeşit dil vardır; birincisi, dili öğretmek için kullanılan veya dilin kurallarının nasıl işlediğini anlatan dil, ikincisi ise, iletişim için kullanılan ve bağdaşık olan dil. İkinci olan dile yani dilin iletişim için kullanımına söylem denir ve söyleme bağdaşıklık veren araştırmaya ise söylem çözümlemesi denir.

Brown (1994:235), dilin tümce ötesi düzeyde olduğunu göstermek amacıyla dilin işlevlerinin çözümlenmesini söylem çözümlemesi olarak tanımlamaktadır. Dili söylem bağlarıyla kullanırız. Birçok tümceyi uyumlu birimlerle beraber bağlarız. Konuşmada, söylemimiz bir başka kişi veya kişiler tarafından dönüşümlü bir şekilde üretilen değişimlerle sağlanır. Tümceleri hem üretmemiz hem de anlamamız tek bir tümceden değil de hem önceki hem de sonraki tümcelere gönderimde bulunarak söylem bağlarını algılamamızdan ve işlememizden kaynaklanır.

Ruhi ve Zeyrek (1987:115), söylemden tümcelerin bağdaşık dizisi olarak söz ederek söylem çözümlemesinin odak noktalarından birinin bağdaşıklık ilişkisinin, yani tümcelerin bütünle bağlantılarının incelenmesi olduğunu belirtmektedir. Bu tür çalışmalarda önemli olan sözcelerin önermesel içeriğinin yanı sıra, edim güçlerinin de anlamı oluşturmadaki rolünü çözümlenektir. Bağdaşıklık ilişkisinin yanı sıra bağıntı ilişkileri, yani tümcelerin komşu tümcelere ilişkileri de önemli bir çalışma alanıdır. Kısaca, söylem çözümlemesinin dayanağı, dilbilgisi birimlerinin tek başına anlamsız oldukları ve bir bütün, bir metin içinde yer aldıkları zaman değer kazandıklarıdır.

Söylem yetisi, dil kullanıcısının tümceleri tutarlı bir bütün oluşturmak amacıyla düzenleyebilme yetisi olarak ifade edilebilir. İyi bir anadil eğitimi, bireyin söylem becerilerini önemli ölçüde etkilemektedir. Yabancı dil öğrenimine, öğrenci basit tümce uzunluğunda kısa konuşmalarla başlamaktadır. Daha üst yeti düzeylerinde, söylem yetisinin gelişimi giderek artan bir öneme sahip olmaktadır. Bu doğrultuda, söylem yetisi şu özelliklere dayalı olarak açıklanabilir:

- Farklı durumlara karşı esnek olabilme
- Sıra alma
- Konu geliştirme
- Tutarlılık ve bağdaşıklık

(Council of Europe, 2001:123)

Dolayısıyla, yabancı dil öğrenenlerde edimbilimsel yetinin geliştirilmesi için, öğrenenlerin iletilerinin söylem yetilerine bağlı olmasının yanı sıra işlevsel yetilerine de bağlı olması gerekmektedir.

2.3.3 İŞLEVSEL YETİ

Tosun'a göre (2006:85), öğrenciler sınıf dışı dünyada beklenen iletişimi sürdürmekte dil yönünden yetersiz kalmaktadır. Öğrenciler, yeterli sayılabilecek yabancı dil bilgisine sahip olmalarına karşın bu bilginin nasıl kullanılacağını bilmemektedirler. Onlara bu bilgilerini iletişim amaçlı olarak nasıl kullanabilecekleri konusunda yardım etmek için doğrudan dil öğretim ve öğrenimine yönelik yeni yaklaşımlara gereksinim olduğu açıktır. Öğrenciler dilin yalnızca dilbilgisi kalıpları ve sözcük listelerinden oluşmadığını anlamak zorundadırlar. İletişim olarak dil, etkin olarak dinleme, okuma, insanlarla konuşma ve yazışma için dilbilgisi ve söz varlığının sürekli kullanılmasını gerektirir. Dil işlevsel olarak öğrenilmeli ki öğrenciler farklı biçimlerin farklı anlamlar içerdiğini anlayarak kendilerini bilinçli bir biçimde öğrenmeye ve dili kullanmaya hazır hissedebilsinler.

Council of Europe (2001:125), işlevsel yetinin bir açıklamasını yapmaktadır. Buna göre, işlevsel yeti, sözel söylem ve yazılı metinlerin özel işlevsel amaçlarının kullanımını içermektedir. Konuşma yeteneği yalnızca hangi özel işlevlerin (altişlevler) hangi dil biçimlerini ifade ettiği konusunu ele almaz. Konuşucular, konuşmaya başlayan kişinin, başlangıç aşamasından sonuna kadar konuşmanın amacına yönelik tepki beklediği bir etkileşim içerisindeydirler. Yeterli düzeydeki konuşucular, bu işlemi yürütecek beceriye sahiptir. Etkileşimsel yapıda bir üstişlev bulunmaktadır. Ayrıca işlevsel yeti, toplumsal etkileşimde biçimsel ve doğal olarak sıralanan üstişlevleri de içeren içsel bir yapıya sahiptir.

Bu doğrultuda, alt ve üst işlevler aşağıdaki gibi sıralanabilir:

A) Altışlevler: Tek bir sözcenin (genellikle kısa) işlevsel kullanımını içeren ulamlardır.

1. Gerçeğe ilişkin bilgiyi bildirmek ve sormak:

- Tanıtma
- Rapor etme
- Düzeltme
- Sorma
- Yanıtlama

2. Tutumları bildirmek ve sormak

- Gerçeğe ilişkin (uzlaşma / uzlaşmama)
- Bilgi (bilgi / inkar, hatırlama, unutma, olasılık, kesinlik)
- Kiplik (zorunluluk, gereklilik, yetenek, izin)
- İstem (istekler, arzular, niyetler, tercihler)
- Duygular (memnuniyet / memnuniyetsizlik, sevilenler / seilmeyenler, hoşnutluk, ilgi duymak, şaşırma, ummak, hayal kırıklığı, korku, endişe, minnettarlık)
- Ahlak (özür, onaylama, pişmanlık, sempati)

3. İkna etme

- Öneri, rica, uyarı, tavsiye, teşvik, yardım isteme, davet etme, önerme

4. Toplumsallaşma

- Dikkat çekme, hitap, selamlama, söze başlama, kadeh kaldırma, vedalaşma

5. Söylemi yapılandırma

- Konuşmayı başlatma, sıra alma, sonlandırma

B) Üstişlevler: Tümce sıralarından oluşan sözlü söylemi ya da yazılı metinlerin işlevsel ulamlarıdır.

- Betimleme
- Anlatı
- Yorum
- İzah etme
- Gösterme
- Öğretme
- Tartışma
- İkna etme

C) Etkileşim çizgesi: İşlevsel yeti ayrıca, sözlü etkileşim kalıpları gibi iletişimin temelinde yatan şemaları kullanma yeteneği ve bilgisini içermektir. Konuşma sıralarındaki gelişim en basit biçimiyle;

Soru:	yanıt
Yargı:	uzlaşma / uzlaşmama
Rica / teklif / özür:	kabul etme / etmeme
Selamlama:	karşılık

Yukarıda belirtilen görüşler ışığında, yabancı dili etkili ve uygun bir şekilde kullanabilmek için Avrupa Dilleri Ortak Başvuru Metni, toplumdilbilimsel ve edimbilimsel etmenlerin de önemine dikkat çekerek öğrenende iletişimsel yetinin geliştirilmesi gerektiğini belirtmektedir. Dolayısıyla, yabancı dil öğrenen bireyin dil öğrenme sürecinde kendini değerlendirebilmesi için Avrupa Dilleri Ortak Başvuru Metni tarafından her dil becerisine yönelik geliştirilmiş dil betimleyicileri de bu yöndedir.

3.0 SONUÇ

Bilgi ve teknoloji alanındaki gelişmeler dünyada birçok değişikliğe yol açmıştır. Bu değişiklikler ülkelerin birbirleriyle daha sıkı bir iletişime girmeye başladığı Avrupa'da kendini hissettirmiştir. Dolayısıyla iletişimin önem kazandığı günümüzde pek çok ülke yabancı dil politikalarını tekrar gözden geçirmeye başlamıştır. Bu doğrultuda, Avrupa Konseyi, üye ülkelerdeki farklı dil ve kültürleri korumak ve yaymak amacıyla yabancı dil öğretimine ve öğrenimine yeni bir bakış açısı getiren Avrupa Dilleri Ortak Başvuru Metni'ni tanıtmıştır. Her şeyden önce bu kaynak sayesinde birden çok Avrupa dilinin öğrenilmesi amaçlanmaktadır. Bu süreç yaşam boyu devam edecek ve bireyler ihtiyaç duydukları her yaşta bir yabancı dil öğrenebileceklerdir.

Çalışmada, Avrupa Dilleri Ortak Başvuru Metni'nin dilbilimsel dayanakları araştırıldığında, yabancı dil öğrenende özellikle iletişimsel yetinin geliştirilmesi gerektiği sonucuna varılmıştır. Bu doğrultuda, öncelikle iletişimsel yetinin bileşenlerinden toplumdilbilimsel yetiden bahsedilmiştir. Buna göre, toplumdilbilimsel yeti Avrupa Dilleri Ortak Başvuru Metni'nde sosyokültürel bağlamda ele alınmış ve dilin kullanımıyla ilgili özellikler üzerinde durulmuştur.

Araştırmanın daha sonraki kısmında iletişimsel yetiyi oluşturan unsurlardan edimbilimsel yetinin de geliştirilmesi gerektiği düşünülerek sözce, sözcelem, söylem gibi kavramlara açıklık getirmeye çalışılmış ve edimbilimsel yeti söz konusu olduğunda, bir dil kullanıcısının iletişiminin söylem yetisi ve işlevsel yeti ilkelerine bağlı olması gerektiği vurgulanmıştır. Dolayısıyla, Avrupa Konseyi tarafından sunulan Avrupa Dilleri Ortak Başvuru Metni'nde her dil becerisine yönelik verilen dil betimleyicilerinin yabancı dil öğrenende öncelikli olarak iletişimsel yetinin geliştirilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Bu doğrultuda, yabancı dil öğretiminde ve öğreniminde diğer etmenlerin yanı sıra iletişimsel yetiyi oluşturan toplumdilbilimsel ve edimbilimsel yeti gibi bileşenlerinde bireye kazandırılması gerektiğine dikkat

çekilmiştir. Bu sayede öğrenci dili doğru zamanda, doğru yerde ve uygun bir biçimde kullanabilecektir.

Yabancı dil öğretiminin etkili bir şekilde gerçekleştirilebilmesi için dil betimleyicileri doğrultusunda geliştirilen ölçeklere uygun etkinliklerin hazırlanmasında öğrencilerin iletişimsel yetilerini geliştirmeye ve bu sayede dili doğru ve yerinde kullandırmaya dikkat edilmelidir. Bu bağlamda etkinliklerin konuları öğrencilerin öğrendikleri yabancı dili sınıf dışında bile kullanabilecekleri, gerçek hayatta her an karşılaşılabilecekleri konular olmasına özen gösterilmelidir.

KAYNAKÇA

- Aksan, D., (2003), *Dil, Şu Büyülü Düzen* (Ankara: Bilgi Yayınevi)
- Aktaş, T., (2004), “Yabancı Dil Öğretiminde İletişimsel Yeti”, *Sosyal Bilimler Dergisi, Selçuk Üniversitesi, Konya*, Sayı 12, s. 45-58.
- Atay, D., (2005), “İngilizce Öğretmeni Adaylarının Pragmatik Bilinçlerinin Geliştirilmesi”, *XIX. Ulusal Dilbilim Kurultayı Bildirileri*, Harran Üniversitesi, Tübitak, s. 96-105.
- Austin, J. L., (1962), *How To Do Things With Words* (Oxford: Oxford University Press)
- Brown, H. D., (1994), *Principles of Language Learning and Teaching* (USA: PH Regents)
- Can, T., (2007), “Avrupa Dilleri için Ortak Başvuru Metni nedir?, Hangi amaçla yazılmıştır?” <http://www.ingilish.com/CEF.htm>
- Canale, M. and Swain, M., (1980), “Theoretical Bases of Communicative Approaches to Second Language Teaching and Testing”, *Applied Linguistics*, Vol I, No 1, Oxford, Oxford University Press, s. 1-47.
- Cook, G., (1989), *Discourse* (Oxford: Oxford University Press)
- Council of Europe, (2001), *A Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment* (Strasbourg: Council of Europe)
- Demirel, Ö., (2004), *Yabancı Dil Öğretimi, Dil Pasaportu, Dil Biyografisi, Dil Dosyası* (Ankara: PegemA Yayıncılık)
- Erkman-Akerson, F., (2000), *Dile Genel Bir Bakış* (İstanbul: Multilingual)
- Günay, V. D., (2004), *Dil ve İletişim* (İstanbul: Multilingual)
- Holmes, J., (2001), *An Introduction to Sociolinguistics* (England: Pearson Education Ltd)

- Hymes, D., (1972), "On Communicative Competence", *Sociolinguistics*, London, Penguin Books, s. 269-293.
- Kıran, Z., (2002), *Dilbilime Giriş* (Ankara: Seçkin)
- Kurtman, A. A., (2002), *Dil Üzerine* (Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, No 1352, Eğitim Fakültesi Yayınları, No 83)
- Kuzu, T. S., (2003), "Eğitim-Öğretim Ortamında Etkili Sözel İletişim", *Milli Eğitim Dergisi*, Sayı 158, s. 14-24.
- Mcmanis, C., Stollenwerk, Sheng, Z., (1987), *Language Files* (Ohio: Advocate Publish Group)
- North, B., (2004), "Europe's Framework Promotes Language Discussion, not Directives", *Guardian Weekly*, <http://education.guardian.co.uk/tefl/story/0,,1191130,00.html>
- Ruhi, Ş. ve Zeyrek, D., (1987), "Dilbilim Akımlarının Yabancı Dil Öğretimindeki Yeri", *I. Dilbilim Sempozyumu Bildirileri, Dilbilimin Dünü, Bugünü, Yarını*, Hacettepe Üniversitesi, Ankara, s. 113-116.
- Schmenk, B., (2004), "Drama in the Margins: The Common European Framework of Reference and its Implications for Drama Pedagogy in the Foreign Language Classroom", *gfl journal*, No. 1, p. 1-23. <http://www.gfl-journal.de/1-2004/schmenk.pdf>
- Sert, N., (2001), "Yabancı Dil Öğretimi Bağlamında İletişimsel Yeti ve Dil Yeterliği", *Hacettepe Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Dergisi*, Sayı 21, s. 174-180.
- Tosun, C., (2006), "Yabancı Dil Öğretim ve Öğrenimde Eski ve Yeni Yöntemlere Yeni Bir Bakış", *Çankaya Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Journal of Arts and Sciences*, Sayı 5, s. 79-88.
- Uzun, N., (2005), "Ortak Avrupa (OAÇ)'nin Dilbilimsel Dayanakları Üzerine Gözlemler", *XIX. Ulusal Dilbilim Kurultayı Bildirileri*, Şanlıurfa, Harran Üniversitesi, Tübitak, s. 317-325.

Dr. Korkut U. İŞİSAĞ is a graduate of Gazi University, Faculty of Education, Foreign Languages Department, English Language Teaching. He received his MA degree from Education Sciences Institute at Gazi University. He received his PhD degree at Ankara University, Faculty of Humanities and Letters, in Linguistics (Foreign Languages Teaching). He is currently working at Gazi University, Faculty of Education, Foreign Languages Department, English Language Teaching. His main interests are linguistics,

language acquisition and teacher training.